

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРТЕПІАНО

Методичні рекомендації
і програмні вимоги для викладачів початкових
спеціалізованих мистецьких навчальних закладів
щодо диференційованого підходу до навчання дітей,
які володіють обмеженими музичними задатками

Київ – 2005

НОВА КНИГА
ВИДАВНИЦТВО

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРТЕПІАНО

Методичні рекомендації

і програмні вимоги для викладачів початкових
спеціалізованих мистецьких навчальних закладів
щодо диференційованого підходу до навчання дітей,
які володіють обмеженими музичними задатками

2005

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ. ФОРТЕПІАНО

Методичні рекомендації і програмні вимоги для викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів щодо диференційованого підходу до навчання дітей, які володіють обмеженими музичними задатками, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 20 с.

Укладач:	<i>М. Й. Мельник</i> – викладач-методист Київської дитячої музичної школи № 33
Рецензенти:	<i>І. К. Волкова</i> – ст. викладач Київської дитячої Академії мистецтв <i>Л. М. Чорнобай</i> – викладач Рівненського музичного училища
Відповідальний за випуск	<i>Н. І. Коваленко</i>
Редактор	<i>Л. В. Московченко</i>

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,25. Наклад 100 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Дитячі музичні школи – початкова ланка в загальній системі музичної освіти. В сучасних умовах навчально-виховна робота в інструментальних класах передбачає зрослі вимоги до музичної освіти і орієнтована на діючі навчальні плани ДМШ. Увага викладачів сконцентровується в основному на концертно-виконавському аспекті, тоді як головним завданням музичної педагогіки є формування і розвиток естетичного погляду і художнього смаку дітей, залучення їх до світу музики і навчання мистецтву виконання на інструменті. Важливу роль в цьому процесі повинна відігравати гнучка й пластична система занять. Бо якщо на початковому етапі навчання не приділялась пильна увага комплексному методу виховання і навчання (який однаково необхідний і професіоналу, і любителю), то вже у середніх класах школи, а іноді і раніше, виділяється група дітей, які потребують особливого підходу. Переважно це – діти з обмеженими музичними задатками. Саме серед цієї маси учнів спостерігається спад зацікавленості у навчанні. Працюючи в класі з такою категорією дітей, потрібно відпрацювати цілу систему (а не елементи) диференційованого підходу до навчання. Наполегливо шукати такі прийоми, які б створювали творчу атмосферу, виховували стійку зацікавленість до музичного мистецтва, викликали стимул до занять.

Диференційований підхід до навчання дітей з обмеженими музичними задатками полягає у тому, щоб допомогти учням, які втратили бажання займатися музикою, повернути собі радість спілкування з нею, зробити її звичною і необхідною.

Завдання диференційованого підходу до навчання дітей з обмеженими музичними задатками:

1. Ліквідування прогалів в музичному розвитку учня.
2. Уважніший підхід до вибору програми.
3. Виховання навичок самостійності в роботі.
4. Розвиток різноманітних форм творчого музикування.
5. Урізноманітнювання репертуару учня.
6. Коректування контрольних вимог.

Форма роботи в класі фортепіано – індивідуальні заняття – створює необхідні умови для всебічного вивчення здібностей учня, дозволяє на основі цього вивчення диференціювати об'єм і складність навчальних завдань, темпи розвитку і методи роботи. Такий підхід вимагає від викладача знання репертуару і ретельної продуманості в його доборі.

Організація навчального процесу

Програмою передбачено контрольні заходи (контрольні уроки, заліки, академконцерти) у I та II семестрах.

Контрольні уроки проводяться безпосередньо в процесі навчання.

Заліки доцільно проводити по бригадах (із залученням 2–3 викладачів).

Академконцерти проводяться на естраді (по відділах групи Б)¹

Навчальний процес у класі фортепіано повинен будуватися за принципом поєднання теоретичних знань і фортепіанної гри, бо тільки шляхом міжпредметних зв'язків можна домогтися успішного виконання завдань курсу фортепіано.

При оцінюванні знань, вмінь учнів рекомендується враховувати їх індивідуальне зростання в процесі навчання, творчі успіхи кожного. До виставлення оцінок слід підходити диференційовано, враховуючи відвідування занять та засвоєння матеріалу, оскільки без систематичного тренінгу неможливе практичне засвоєння навчального матеріалу.

Методичні пояснення

Диференційований підхід до навчання учнів з обмеженими музичними здібностями залежить від рівня прогалин в музичному розвитку учня і ставить особливі завдання по їх усуненню.

Насамперед це – виявлення недоліків; часто буває, що навіть з учнями 4–5-х класів доводиться починати роботу з азів, а саме з “Курсу читання нот”. Для конкретного виявлення ступеня музичної грамотності

¹ Див. “Контрольні вимоги”.

учня йому пропонується прочитати в скрипічному і басовому ключах нотні знаки в межах широкого діапазону. Читання нотних головок проводиться у відповідній темпо-ритмічній організації. Під час проведення такої роботи в учня можуть виникати труднощі різного роду, як-то:

- читання нот на додаткових лінійках;
- невідповідність нотного запису розташуванню октав на інструменті;
- орієнтування у скрипічному і басовому ключах.

Наступне завдання – прочитати з листа легкі п'єси дуже малого об'єму (1–2 лінійки). Під час виконання даного завдання також можливе виникнення інших труднощів:

- читання простих ритмічних фігур;
- тривалості нот і пауз;
- вміння бачити знаки альтерації і т. ін.

Після відповідних висновків викладач повинен систематизувати роботу щодо усунення цих недоліків, і цю роботу необхідно розпочати з курсу “Читання з листа”.

Погано володіючи навичками читання з листа, учень змушений задовольнятися ознайомленням лише з невеликою кількістю музичних творів. Проте читання з листа повинно бути спрямованим, систематизованим.

Рекомендації до оволодіння навичками читання з листа

I. Курс читання нот.

Привчати читати ноти в скрипічному, а потім в басовому ключах. Починати слід з уміння розрізняти лише декілька нот, що набагато корисніше, ніж розбирати “по складах” велику кількість зазначень. З кожною новою вправою завдання слід ускладнювати:

- збільшувати кількість нот у межах невеликого діапазону;
- до нот добавляти знаки альтерації;
- ноти об'єднувати в ритмічні фігури;
- усно або за інструментом проговорювати або програвати назви нот у відповідній темпо-ритмічній організації; якщо учень, зупиняючись

і спотикаючись, пізнає і без часової організації відтворює на інструменті окремі ноти або нотні комплекси – то це лише поганий розбір.

II. Розвиток відчуття ритму.

Прочитувати ритмічні рисунки, для полегшення зорової орієнтації, розвитку взаємодії рук, активізації відчуття ритму:

- простукувати тривалості нот мелодії і супроводу одночасно двома руками: спочатку в простих, потім – в ускладнених сполученнях;
- викладач грає мелодію, учень фіксує рукою ритм супроводу;
- учень простукує або проговорює на “тактовій мові” ритмічний рисунок мелодії.

III. Читання однорядкових мелодій.

1. Попередня візуальна читка (обвести зором нотний рисунок, перш за все – виділити його ритм. Прочитати всю мелодичну лінію, проаналізувати її:

- з’ясувати, в якому розмірі написана п’єса;
- визначити ключові знаки, тоніку;
- вказати, яким пальцем розпочати гру.

2. “Програти” на столі мелодію правильною аплікатурою, аби зв’язати рух пальців із слуховою уявою.

3. “Дивитись – чути” наперед:

- викладач починає грати – учень “підхоплює” (відпрацьовується вміння уважно слідкувати за виконанням по нотах).

4. Гра “про себе”:

- одну фразу виконувати на інструменті, другу – “про себе”.

5. Текст, що виконується в даний момент, прикривається карточкою, яку пересовують вздовж нотної лінії.

6. Не грати, а тільки читати (привчати до читання, а не розбору нотного тексту, розвивати уміння “чути очима”):

- читання мелодій не по нотах, а за позначенням пальців на графічній схемі;
- швидке орієнтування в тексті (комплексне прочитання нотної графіки – “фотографування” тексту, закриваючи його після декількох секунд вивчення);

IV. Читання дворядних п’єс:

- п’єси на чергування рук (учень має змогу протягом ряду тактів слідкувати лише за однією лінією, яка переходить з одного нотного стану на другий);
- на різні ритмічні рисунки (тривалості нот і пауз);
- п’єси з розташуванням нот на додаткових лінійках;
- гра учня в ансамблі з викладачем (необхідно рахуватися з партнером – це тренує швидкість реакції).

Використовуючи нотний матеріал, в якому зустрічаються ті чи інші труднощі, для домашнього розбору надається по два твори на тиждень (за числом уроків). Ступінь засвоєння навичок перевіряється при розборі нового твору або при читанні з листа. Темп роботи встановлюють учитель і учень.

Для більшого заохочення до занять добір репертуару слід здійснювати відповідно до мінімальних вимог існуючих програм. Музичний матеріал повинен бути простий і посильний для дітей, цікавий, щоб музика відповідала інтересам даного віку і подобалась дітям, з використанням творів різних жанрів і стилів.

Поряд із загальновідомими зразками класичної музики можна орієнтуватися на народні, бальні танці, естрадну, джазову музику, музику із кінофільмів тощо.

Раніше вивчений матеріал необхідно підтримувати для втілення в подальшому нових виконавчих ідей.

Головні критерії в роботі викладача по накопиченню і збереженню ігрового репертуару для учнів:

- художній професійний рівень репертуару;
- емоційне ставлення учня до свого репертуару;
- доступність репертуару;
- якість виконання (впевнене, виразне, з відповідним настроєм);
- кількість накопичених і вільно виконуваних творів.

Робота над накопиченням і збереженням ігрового репертуару повинна бути не епізодичною, а систематичною протягом усього навчального року, а також в канікулярний час. Слід цілеспрямовано працювати над ігровим репертуаром на уроках в кінці навчального року, після завершення підсумкових академконцертів.

Особливо слід зупинитися на вихованні в учнів навичок самостійності – гра на слух (підбір популярних мелодій, пісень з кінофільмів, і, якщо дозволять можливості учня, – елементарного акомпанементу до них), творчі завдання, читка з листа, робота над збереженням раніше вивченого матеріалу.

Основна форма роботи – домашня. На уроках в класі викладач в основному інструктує, контролює.

Творче музикування:

- транспонування вивченої раніше мелодії;
- підбирання басів до вивчених мелодій (із звуків, запропонованих педагогом);
- ритмічні моделі акомпанементу до вивчених мелодій з використанням остинатної ритмічної формули;
- ритмічні моделі акомпанементу до побутових жанрів (марш, полька, вальс тощо);
- використання музичних кросвордів.

Творчі завдання підбирати в залежності від здібностей учня (вік, рівень слухового розвитку тощо).

Необхідною компонентою у робочому процесі має бути ансамблева гра. Навчання ансамблевої гри активізує музичний розвиток учня, розширює сприйняття музичних образів, елементів музичної мови, виконавської виразності, а також виховує почуття так званого колективного ритму.

Контрольні вимоги

Список учнів, які потребують коректування контрольних вимог, затверджується на відділі. Цей список щорічно переглядається. Учні усіх відділів на підставі характеристик і успішності кожного року можна відібрати за наступними ознаками:

- здібні учні, які володіють хорошими задатками, встигають зі спеціальності і музично-теоретичних дисциплін (група А);
- учні з музичними задатками, які не справляються з програмними вимогами (група Б).

Для останніх слід обмежуватися тільки розбором твору крупної форми і поліфонічних творів. Ці твори виконуються по нотах (за можливостями – напам'ять). Оцінка за творчу звітність (академконцерт) виставляється у II семестрі на перевідному академконцерті. Всі інші контрольні заходи (контрольні уроки, заліки, академконцерти у I семестрі) оцінюються за двобальною системою (зараховано – не зараховано).

Планування навчально-виховного процесу передбачає упорядкування викладачем індивідуального плану. Проте при переведенні учня у групу “Б” навчальний процес набуває дещо іншого змісту – це усунення прогалин у музичному розвитку учня. І тому викладачу складно планувати наперед музичний репертуар.

Викладач вносить запис в індивідуальний план у тому випадку, коли учень завершить засвоєння відповідного матеріалу. Таким чином, викладач має змогу краще прослідкувати за кількістю пройденого репертуару. У кінці навчального року (II семестр) викладач вносить до характеристики учня всі зміни, які відбувалися в процесі навчання.

Семестрові вимоги

Творча звітність (контрольний урок, залік, академконцерт)

I семестр

2-й клас

Залік

листопад (I пол.)

1. Технологічні завдання:
- читання з листа мелодій (нескладних за ритмом і структурою) з попереднім аналізом: розмір, ключові знаки, аплікатура
2. Творчі завдання (на розсуд викладача).

Академконцерт

грудень (II пол.)

Виконання музичних творів
(кількість творів та репертуар без обмежень).

3-й, 4-й, 5-й, 6-й класи

Контрольний урок

жовтень

- гама;
- етюд або технічна п'єса.

Залік

листопад (I пол.)

1. Технологічні завдання:
- виконання музичного твору (п'єса поліфонічного складу) з аналізом образної побудови, стилю, жанру, форми, виражальних засобів музики.
2. Читання з листа.
3. Творчі завдання (на розсуд викладача).

Академконцерт

грудень (II пол.)

Виконання музичних творів
(кількість творів та репертуар без обмежень).

7-й клас

Прослуховування випускної програми (2 твори).

грудень

II семестр

2-й клас

Академконцерт (перевідний)

квітень (II пол.)

Виконання музичних творів (2 п'єси)

Залік

1. Технологічні завдання:
- читання з листа;
- виконання п'єс із накопиченого і збереженого репертуару.
2. Творчі завдання (на розсуд викладача).

3-й, 4-й, 5-й, 6-й класи

Контрольний урок

лютий

- гама;
- етюд або технічна п'єса.

Академконцерт (перевідний)

квітень (II пол.)

Виконання музичних творів (2 п'єси)

Залік

травень (II пол.)

1. Технологічні завдання:
- виконання музичного твору (крупної форми);
- читання з листа;
- виконання п'єс з накопиченого репертуару.

7-й клас

Прослуховування до випускного іспиту (2 твори)

грудень

Прослуховування до випускного іспиту

квітень

- етюд;
- п'єса;
- поліфонічний твір;
- твір крупної форми.

Випускний іспит.

**Орієнтовний репертуарний список
для учнів з обмеженими музичними задатками**

I. Поліфонічні п'єси (обробки народних пісень)

Збірник поліфонічних п'єс (упор. С.Ляховицька):

“Дровосек”.

“Перевейся хмелёк”.

“Ах, вы, сени”.

“Кума”.

“Ой, з-за гори кам'яної”.

О. Аглінцева. Російська пісня.

О. Гедіке. Інвенція Фа мажор.

Г. Гендель. Менует Ре мажор.

Й. С. Бах. Нотний зошит А. М. Бах:

Волинка.

Менует № 4, 7 Соль мажор, № 36 Ре мінор.

Полонез № 10, 19.

Арія соль мінор.

І. Беркович. Школа гри на фортепіано:

“На горі, горі” (обр. М. Лисенка).

“Зозуленька”.

“Ах ты, зимушка – зима”.

“Ой вербо, вербо”.

Маленький канон.

“Коляда”.

Г. Гендель. 16 маленьких фортепіанних творів.

Арія Ре мінор.

Менует Ре мінор.

Рігодон Соль мажор.

Чакона Ре мінор.

Прелюдія Соль мажор.

С. Павлюченко. Фугета. Інвенція.

Т. Муффат. Фугета ля мінор.

М. Мясковський. Поліфонічні нариси, зошит I.

Дві легкі фуґи. Фуґа № 1.

II. Народні пісні.

“Санта Лючія” – італійська пісня.

“Мій милий Августін” – тирольська пісня.

“Зозуля” – польська пісня.

“Чайка”, “Камін загас” – циганські романси.

“Во поле берёза стояла”, “Тонкая рябина”,

“То не ветер ветку клонит”,

“Бурёнушка” – російські пісні.

Російські старовинні романси:

К. Сидорович (за викладом Є. Мейліх): “Колокольчик”.

Обр. *О. Митника.* “Тёмно-вишнёвая шаль”.

М. Харіто. “Отцвели хризантемы”.

Українські пісні:

“Їхав козак за Дунай”.

“За городом качки пливуть”.

“Розпрягайте, хлопці, коні”.

“Горбуни”, “Великий олень” – французькі пісні.

“Суліко” – грузинська пісня.

III. Музика з кінофільмів

Д. Шостакович. Романс з к/ф “Овод”.

І. Дунаєвський. Полька з к/ф “Кубанські козаки”.

Т. Хренніков. Колискова Світлани з к/ф “Гусарська балада”.

Жартівлива пісенька з к/ф “Вірні друзі”.

В. Янг. Навколо світу з к/ф “Навколо світу за 80 днів”.

Н. Рота. Тема кохання з к/ф “Ромео і Джульєта”.

Д. Хорнер (за обр. Л. Кочетова). “Титанік” з одноіменного к/ф.

Д. Волт. “Три поросятка” з одноіменного мультфільму.

IV. П'єси зарубіжних та вітчизняних авторів

Н. Лагодюк. Канікули. Уроки свінґу.

І. Волкова. Зірочка. Спогади.

П. Хаджієв. Маріонетки. Двоколка. В печері. Мазурка.

С. Цинцадзе. Прогулянка ведмедя. Два тетері з циклу “Мешканці лісу”.

Ю. Давидович. Чарльстон.
М. Шмітц. Міні-менуєт.
Ян Гануш. 3+2+2=?
С. Дзюплін. Регтайм.
Л. Кочетов. Регтайм.
Ж. Дандло. Колискова Клоду. Локомотив.

V. П'єси українських композиторів

Н. Нижанківський. Коломийка. Марш Горобчиків. Староукраїнська пісня.

В. Барвінський. Лелека. Сонечко. Коломийка. Півники молотять.
В. Косенко. Мелодія. Скерцино. Старовинний танок.
С. Людкевич. Старовинна пісня.

Українські пісні за обр. М. Маркевича: “Воли мої”, “Ой чий то двір”, “І завтра горох, і сьогодні горох”, “Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці”, “Одна гора високая, а друга низька”.

VI. Популярні п'єси композиторів-класиків

Р. Шуман. Сміливий наїзник.

П. Чайковський. Дитячий альбом (за вибором),
Танець маленьких лебедів із балету “Лебедине озеро”.
Вальс квітів із балету “Лускунчик”.

Л. Бетховен. До Елізи (для ескізного ознайомлення).

Ф. Шуберт. Вальси.

Е. Гріг. В печері гірського короля. Ранок. Танок Анітри із сюїти “Пер Гюнт”. Ліричні п'єси: Вальс ля мінор, Танець ельфів.

К. Сен-Санс. Фрагмент з опери “Самсон і Даліла”.

І. Штраус. Вальси (в полегшеному перекладенні): Голубий Дунай за викл. С. Мейліха, Казки Віденського лісу за викл. Р. Гросса.

М. Римський-Корсаков. Пісня індійського гостя з опери “Садко”.

VII. Твори великої форми

К. Вільтон. Сонатина До мажор.

І. Беркович. Варіації на тему російської народної пісні “Во саду ли, в огороде”.

Д. Тюрк. Сонатина До мажор.

І. Літкова. Варіації на тему білоруської народної пісні “Савка і Гришка”.

Л. Бетховен. Сонатина Соль мажор.

Д. Штейбельт. Сонатина, тв.33, I ч.

О. Гедіке. Сонатина До мажор.

І. Прач. Тема і варіації Фа мажор.

В. Моцарт. Варіації на тему з опери “Чарівна флейта”.

Д. Кабалевський. Легкі варіації, тв.51, № 3.

М. Любарський. Варіації на тему російської народної пісні (соль мінор).

К. Рейнеке. Сонатина Сі-бемоль мажор (частини за вибором).

Й. Бенда. Сонатина ля мінор.

В. Моцарт. Полонез із сонатини, III ч. (Соль мажор).

Рондо із “Легкої сонатини”, II ч. (До мажор).

Я. Ваньгал. Алегретто із сонатини, тв.1, № 1.

Д. Чимароза. Сонати Соль-мажор, соль мінор, ля мінор.

Ф. Кулау. Сонатина, тв.55 № 1, До мажор, I ч.

М. Клементі. Сонатина, тв.36, № 4, I ч. (Фа мажор).

Л. Бетховен. Місячна соната, I ч. (для ескізного ознайомлення).

Рекомендована нотна література

1. Ансамблі для фортепіано 1–2 класи ДМШ (Упор. Л.Цвірко, заг. редакція Б. Милича. – К.: Музична Україна, 1977.
2. Ансамблі для фортепіано. Младшие классы ДМШ. Выпуск 3. (Составитель А. Артоболевская). – М.: Советский композитор, 1977.
3. Альбом начинающего пианиста. (Составитель В. Игнатъева). – Л.: Советский композитор, 1986.
4. *Артоболевская А.* Первая встреча с музыкой / 4-е изд. – М.: Советский композитор, 1989.
5. *Артоболевская А.* Хрестоматия маленького пианиста. / Учебное пособие для начальных классов ДМШ. – М.: Советский композитор, 1991.
6. *Баренбойм Л., Перунова Н.* Путь к музыке. Книжка с нотами для обучающихся играть на фортепиано. – Л.: Советский композитор, 1998.
7. *Бах Й. С.* Нотний зошит А. М. Бах. – К.: Музична Україна, 1982.
8. *Беркович І.* Твір 35. Вид-во 2. Школа гри на фортепіано. – К.: 1962.
9. *Барвінський В.* Фортепіанні п'єси для дітей. – Тернопіль: Лілея, 1996.
10. В музыкальных ритмах. Музыка для занятий хореографией, художественной и ритмической гимнастикой. /Сост. Вл.Клин. – К.: Музична Україна, 1987.
11. *Волкова І.* Збірник п'єс для фортепіано. – К., 2001.
12. В час досуга любителя игры на фортепиано / Сост. Е. И. Мейлих. Вып.16. – Л.: Музыка, 1978.
13. *Гнесина Е.* Маленькие этюды для начинающих. – Варшава, 1977.
14. *Гнесина Е.* Фортепианная азбука. – М.: Советский композитор, 1979.
15. Збірник улюблених творів. В країні мелодії. Вип.3. /Укл. М. Возний, Польща.
16. Избранные русские народные песни. Лёгкое переложение для фортепиано. /Ред. К. Сорокин. – М.: Гос. муз. изд., 1953.
17. Малыш за роялем. Учебное пособие / Сост. И. Лещинская, В.Пороцкий. 2-е изд. – М.: Советский композитор, 1989.
18. Маленькому любителю музыки. Альбом фортепианных пьес для детей. Сост. С. Ляховицкая. 5-е изд. – Л.: Музыка, 1981.
19. *Мейлих Е.* Начальный курс игры на фортепиано Для взрослых. Изд. 7-е. ч.ІІ. – Л.: Музыка, 1980.
20. *Мейлих Е.* Самоучитель игры на фортепиано. Для взрослых. Второй год обучения. Изд.3-е. – Л.: Музыка, 1971.
21. *Милич Б.* Маленькому піаністу. – К.: Музична Україна, 1995.
22. *Нижанківський Н.* Збірка фортепіанних творів. – Український музичний інститут Америки.
23. Начинающему пианисту. Пьесы современных композиторов /Сост. Вл. Бунин. Изд. 5-е. – М.: Музыка, 1985.
24. Полифонические пьесы. / Для ДМШ. Средние классы. 2-е изд. – М.: Советский композитор, 1978.
25. По страницам детских альбомов советских композиторов. Младшие классы. / Сост. Ю. Комальков. 3-е изд. – М.: Советский композитор, 1974.
26. Пьесы для детей. Второй класс ДМШ. /Ред. Л. Ройзмана и В. Натансона. 2-е изд. – М.: Советский композитор, 1958.
27. *Петерсен Р.* Музыкальная шкатулка. – М.: Музыка, 1981.
28. *Рябов И., Рябов С.* Шаг за шагом. Учебное пособие. 1 класс. 2 ч. – К.: Музична Україна, 1991.
29. Сборник фортепианных пьес, этюдов и ансамблей. Ч.2. / Сост. С. Ляховицкая, Л. Баренбойм. 8-е изд. – Л.: Советский композитор, 1962.
30. Сборник полифонических пьес. / Сост. С. Ляховицкая. – Л.: Музыка, 1957.
31. Старинные русские романсы. / Сост. Л. Мезенцева. – М.: Музыка, 1974.
32. French Piano musik. Будапешт.
33. English Piano musik. Будапешт.
34. Фортепианная тетрадь юного музыканта. Для 1–2 года обучения. / Сост. М. Глущенко. Вып.1. Изд. 2-е. – Л.: Музыка, 1990.
35. Фортепіано. 3 клас. Навчальний репертуар для учнів ДМШ. Упор. Б.Милич. Вид. 8-ме. – К.: Музична Україна, 1978.
36. Фортепіано. 4 клас. Навчальний репертуар для учнів ДМШ. Упор. Б.Милич. Вид.14-те. – К.: Музична Україна, 1988.
37. Фортепіано. 5 клас. Ч.1 та 2. Навчальний репертуар для учнів ДМШ. Упор. Б. Милич. Вид.14-те. – К.: Музична Україна, 1987.
38. Фортепіано. 7 клас. Навчальний репертуар для учнів ДМШ. Упор. Б.Милич. Вид.14-те. К.: Музична Україна, 1973.
39. Фортепіанні п'єси українських композиторів для дітей. Вип.6. К.: 1986.
40. Хрестоматія для фортепіано. Пьесы. 6 класс. / Сост. Н. Кончевский. Вып. 1. Изд. 5-е. – М.: Музыка, 1989.
41. *Хаджиев П.* Пьесы для фортепиано. Для детей. – София, Музыка, 1980.
42. *Чайковский П.* Детский альбом. – М.: Музыка, 1988.
43. *Шульгина В., Маркевич Н.* Юным пианистам. Репертуарный сборник для подготовительных групп ДМШ. / Ред. С.Фильштейн. – К.: Музична Україна, 1977.

44. Шуровський Ю. Фортепіанні твори для дітей. – К.: Музична Україна, 1977.
45. Цинцадзе С. Обитатели леса. Двенадцать детских пьес. Средние и старшие классы ДМШ. Ред. Т. Раковой. – М.: Советский композитор, 1985.
46. Юдина Е. Детский сборник. Лёгкие переложения произведений западноевропейских композиторов XVIII–XIX вв. для фортепиано в 4 руки. – М.-Л.: Гос.муз.изд., 1940.

Методична література

1. Баренбойм Л. Путь к музицированию. Изд. 2-е. – Л.: Советский композитор, 1979.
2. Герасимович Д. Методика навчання гри на фортепіано. / Посібник для вихователів ДМШ. – К.: Музична Україна, 1962.
3. Ребёнок за роялем. Педагоги – пианисты социалистических стран о фортепианной методике. – М.: Советский композитор, 1981.
4. Тимакин Е. Воспитание пианиста. Методическое пособие. Изд. 2-е. – М., 1989.
5. Шмидт-Шкловская А. О воспитании пианистических навыков. – Л.: Музыка, 1985.

Для нотаток

Для нотаток